

JEKI GABRIELLA: ÚJSÁGÍRÓK AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚBAN – A NŐI HADITUDÓSÍTÓK MEGJELENÉSE

Bevezetés

Tény, hogy az újságírói szakma hosszú története során számos jelentős változáson ment keresztül. Az első újságírók kezdetben füzeteket, pamfleteket és kéziratot lapokat használtak az információk terjesztésére, majd az iparosodás és az újságtechnológia fejlődése lehetővé tette az olcsóbb és gyorsabb nyomtatást, ami egyértelműen forradalmasította a szakmát. Az újságírók a hírek gyorsabb terjesztésével és az olvasók szélesebb körének elérésével egyre inkább növelni tudták befolyásukat a 19–20. századforduló időszakában. Szerepük mindinkább az információ közvetítése, az objektivitás fenntartása és a társadalom kritikus értékelése lett. Fontos azonban megjegyezni, hogy az újságírói szakma az új technológiák és a média társadalmi változásainak következtében folyamatosan változott és alakult, kihívásokkal és lehetőségekkel – egyaránt – szembe kellett és kell néznie, mindmáig.

Az első világháború során az újságírók jelentős szerepet játszottak az események feldolgozásában és a hírek terjesztésében. A tartalomgyártóknak azonban számos kihívással kellett megküzdeniük a háborús környezetben, amit tovább nehezítettek a technológia korlátai valamint a szétartó politikai, gazdasági és kulturális érdekek. Cenzúra, veszélyes munkakörnyezet, fizikai nehézségek, kommunikációs korlátok, pszichológiai terhek, propaganda és manipuláció, nyelvi és kulturális kihívások, az információhoz való hozzáférés fáradalmi – hogy csak néhányat említsünk az újságírók nehézségeiből.

Jelen tanulmányomban a korai újságírók, köztük is az első női haditudósítók megjelenését kívánom bemutatni a századfordulón. Az utóbbiak ugyanis éppen a 19. század végén kezdtek látványosan kitörni a hagyományos társadalmi szerepekből, azaz a feleség, az anya és a háziasszonyi feladatok ellátása mellett egyre többen új szerepekben mérettették meg magukat.

Mint tudjuk, ebben a történelmi érában a nők Európa-szinten még viszonylag kevés lehetőséget kaptak arra, hogy bekapcsolódjanak a közéletbe, vagy hogy – a gyáripari munkásként, illetve egyes szakmákon (eladónő, dajka, nevelőnő stb.) kívül – bármiféle szerepet kapjanak a férfiak uralta polgári munkaerőpiacon. Néhány merész és a konvenciókat nehezen tűrő – tegyük hozzá, az anyagi függetlenséget vagy anyagi biztonságot megteremtteni tudó – nő azonban már a 19. század második felétől felismerte – többek között – az irodalomban, a színjátszásban, a képzőművészetben és később az újságírásban rejlő lehetőségeket, ami – azaz a női írók-művészek kérdése – egyébként a 19. század második felének visszatérő vitatémája lett a magyar irodalmi közéletben. (Nem említem itt a hagyományos női szerepkörökből való kilépésnek azt a területét, amely leginkább kényszerválasztásból született, de a századvég felé haladva egyre nagyobb létszámúvá dagadt, vagyis – a prostitúciós ipart, ami – ha borzalmas áron is, de – ugyancsak anyagi önállóságot és szomorú, új szerepkört teremtett nők sorának. A problémáról lásd bővebben: Császtvay Tünde: *Sietős lesifotók*, in: *Regényes mindennapok*, szerk. Császtvay Tünde, *Budapesti*

Negyed, 2010, 69. sz., ősz, 15–49.) A nyilvánosság felé törekvő nők felfedezték azt is, hogy a sajtó az egyik legkitűnőbb és egyben az egyik legfontosabb platform a véleményük közlésére és a társadalmat érintő kérdések bemutatására, tárgyalására.

A 19. század második felében, a századfordulón megjelenő, női újságíróknak gyakran kellett megküzdeni a korabeli társadalmi elvárásokkal és előítéletekkel, de szorgalmuk és tehetségük (elszántságuk és talán vakmerőségük) végül jelentős át-törést hozott nem csak az újságírói szakma, de a nők megítélésével kapcsolatban is. Hamarosan már olyan témákról írhattak, amelyek korábban a férfiak kizárólagos területének számítottak: legelőször a kulturális, a művészi kérdésekről, majd a politikáról vagy a társadalmi, szociális problémákról is. Mindenesetre az írónők mellett az újságírónők szerepe és jelentősége is fokozatosan nőtt a századfordulón, ami nagyban növelte a kulturális és sajtóélet diverzitását. Ebben a tanulmányban az ehhez vezető, gyakran nehézségekkel teli út egyes jellemzőit szeretném bemutatni egy nagyon traumatikus történeti időszakban.

Újságírás az első világháborúban

Elsőként érdemes megvizsgálni az újságírói szakma kialakulásához és elfogadásához vezető utat. A 19. század második felében az újságírás sokszor kevésbé igazodott a szerző politikai meggyőződéséhez, hiszen az 1849 utáni osztrák önkényuralmi béklyó alatt nyögő magyar sajtópiacon kevés sajtóorgánum kínálkozott és komoly kenyérharc zajlott mind a sajtó-, mind a terjesztői és az olvasói piacon, így a megélhetés kényszere nem feltétlen rendezte pártpolitikai csoportokba a zurnalistákat. A kiegyezéssel azonban fokozatosan kialakult az a szűkebb újságírói kör, ami már elsősorban nem a hírek terjesztését tekintette feladatának, hanem lapja eszméinek, ethoszának hirdetését, politikai vagy közéleti állásfoglalását és minél meggyőzőbb elfogadtatását tekintette elsődlegesnek. Az első világháború kitörése után és a hosszú háború alatt azonban a politikai újságírás helyzete gyökeresen megváltozott, és az újságírók számos új nehézséggel szembesültek. Néhány ezek közül:

1. Cenzúra és korlátozások: a háború idején a kormányzatok, a katonai tömbök és a hadsereg vezetése sajtócenzúrát vezetett be, nagy mértékben korlátozta – elsősorban a politikai, közéleti – újságírók tevékenységét. A sajtó képviselői cenzúra és szigorú ellenőrzés alatt álltak, és tervezetten biztosítaniuk kellett a hadi információkat és a háborús propagandisztikus üzeneteket. Ez erősen korlátozta az újságírók függetlenségét, és Európa minden országában akadályozta az objektív és átfogó híradást a háborúról. Az Osztrák–Magyar Monarchiában külön propaganda-, kommunikációs intézmény, az ún. Sajtóhadiszállás alakult. Számos behívott író, újságíró itt végezte háborús tevékenységét.

2. Veszély és fizikai nehézségek: a harcokról tudósító újságírók gyakran kerültek veszélybe a fronton vagy a konfliktus-zónákban, ahonnan tudósításaikat írták. Bár a haditudósítókat előre tervezetten, nem az aktív katonai hadmozdulatok és

csaták idején vitték ki a harcok helyszínére, de esetenként megesett, hogy egyesek tanúi lettek tényleges hadműveleteknek is, így a sebesülés vagy a halál veszélye sem volt kizárt. Emellett gyakran nehéz fizikai körülmények között végezték a munkájukat, például a frontlátogatások során sáros talajon, hidegben és melegben egyaránt, rossz higiéniai körülmények között kellett élményeket és valós helyszíni tapasztalatokat szerezniük.

3. Kommunikációs korlátok: az újságírók gyakran szembesültek a kommunikációs technikai korlátokkal a háború során. A vezeték nélküli kommunikáció és a telefonhálózat korlátozottnak bizonyult, ami nehezítette a friss információk gyors és hatékony közlését. Gyakran előfordult az is, hogy hosszú időt kellett várniuk arra, hogy cikkeik megjelenjenek vagy hogy a híreik eljussanak az olvasókhöz, ugyanis – bár a Sajtóhadiszállás szigorúan meghatározta, miről és mit írhatnak – írásaik megszületése után azokat másodlagosan is ellenőrizték és cenzúrázták. Olyan kérdésekről, melyekből a hadi készületségről, a harci helyzetről bármi is kideríthető lett volna, tilos volt írniuk.

4. Pszichológiai terhek: az újságírók a háború pszichológiai terheivel is fokozottan szembesültek. A frontvonalon vagy a konfliktuszónákban tartózkodó újságírók gyakran voltak tanúi a pusztításnak, a szenvedésnek és a halálnak. Ez súlyos hatással lehetett az érzelmi és mentális jólétükre, de kihatott a munkájukra is. Ráadásul személyes élményeiket nem oszthatták meg az olvasókkal, hiszen – ugyancsak az előzetes cenzúra kötelmei szerint – a saját csapatok veszteségeiről, lelki-mentális problémáiról, a harcok megnyomorító következményeiről teljességgel tilos volt írni a háború első éveiben.

5. Propaganda és manipuláció: a háború során az országok kormányai és hadseregparancsnokságai aktívan használták a sajtót a propaganda és a közvélemény befolyásolására, sőt, megtévesztésére is. Ebből következik, hogy az újságíróknak néha manipulatív és megtévesztő, lelkesítő és propagandisztikus információkat kellett közölniük vagy a hivatalos kormányzati álláspontot kellett visszamondaniuk. Mindez részben vagy teljes mértékben korlátozta objektivitásukat és függetlenségüket, és nehézségeket okozott az igazság és a valóság hiteles közvetítésében.

6. Hozzáférési korlátok: az újságírók bizonyos esetekben nehezen fértek hozzá a fontos helyszínekhez és forrásokhoz. A hadszínterekre és a tárgyalásokra korlátozottan, de inkább sehogy nem léphettek be, és a biztonsági szempontok miatt nem mindig juthattak hozzá ők sem az információkhoz, nem kerülhettek közel a témák szempontjából fontos interjúalanyokhoz vagy a tőlük nyert információkat, beszámolókat nem közölhették a nyilvános fórumokon.

7. Nyelvi és kulturális kihívások: a külföldön vagy idegen nyelvű területeken dolgozó újságírók nyelvi és kulturális kihívásokkal is szembesültek. Ez magában foglalta a helyi nyelv és szokások megértését, valamint a helyi kultúrában és társadalomban rejlő összefüggések felismerését.

8. A cenzúra hatása a hitelességre: a kormányok által bevezetett cenzúra és korlátozások súlyos hatással bírtak az újságírók hitelességére és az olvasók bizalmá-

ra. Az újságíróknak ezért gyakran küzdöttek azzal a kihívással, hogy „kijátsszák” valahogy a kormányzati ellenőrzést, annak érdekében, hogy megbízhatóbb és hitelesebb híreket közöljenek az olvasóközönségük számára.

Mindez csak néhány példa azokra a kihívásokra, amelyeket az újságíróknak le kellett küzdeniük az első világháború idején. Bár a korlátozások és a fent említett nehézségek gyakran akadályozták a szakmai munkájukat, számos „tartalomgyártó” fáradhatatlanul dolgozott az igazság kereséséért, a hiteles tájékoztatásért és az olvasók információkkal való ellátásáért, de legalábbis bizonyos rejtett üzenetek eljuttatásáért az olvasókhoz. Egyértelműen nekik köszönhető az, hogy az olvasók – legalábbis a háborút követően – érvényesebben megismerhették az európai konfliktus valóságát és hatásait. Elkötelezettségük és kitartásuk hozzájárult a független újságírás szerepének erősítéséhez nem csak a háborúban, hanem az azt követő időszakban és a következő évtizedekben.

A Sajtóhadiszállás munkatársai mellett néhány újságíró saját vagy lapja költségén utazott országról-országra, az egyes frontokra. Munkájukkal hatásosan alakították a nyilvános közbeszédet és közvéleményt, erősítették a hazafias érzéseket a lakosságban, még ha ez nemegyszer azzal is járt, hogy kényszerűségből a valóságot elfedő, más-világot mutattak be. Néhányan megpróbálták megmutatni a háború brutális valóságát is, ráirányítva a figyelmet a háborús bűnökre vagy épp a katonai, politikai vezetők hibáira, de ilyenekből alig ismerünk néhányat – majd csak a világháború utolsó évében lazult meg a rendkívül szigorú és mindenre kiterjedő cenzurális figyelem. A cenzúra a háború első éveiben döbbenetesen szigorú keretek között dolgozott, az újságírók szoros felügyelet alatt dolgoztak, ami tovább akadályozta a gyakran fontosnak tűnő információk kiszivárogtatását.

Ne feledjük azonban, hogy a sajtó sokszor különböző érdekek mentén manipulálta az információkat a háború során, hogy bizonyos narratívát erősítsen. Bár sok újságíró keményen dolgozott az igazság felderítésén és a tények közlésén, a politikai és katonai hatóságok által gyakorolt nyomás és cenzúra korlátozta a független újságírást. Az első világháború újságíróinak sokszor kellett az ellentmondásokkal és az objektivitás kihívásaival szembesülnie. Míg többen a valóságot szerették volna visszatükrözni és hiteles információkat közölni, mások politikai vagy ideológiai befolyás nyomására írták a híreket. Az újságok gyakran általánosítottak vagy eltúlozták az eseményeket, hogy megfeleljenek a kívánt narratívának, és így befolyásolják a közvéleményt. A sajtó képviselői gyakran kényszer alatt, szigorú iránymutatások szerint írtak, máskor elhallgattak bizonyos információkat, amelyek sértették a kormányzat vagy a hadsereg érdekeit.

Mit tehettek ez ellen? Kénytelenek voltak „alternatív módszereket” találni az információk szerzésére és terjesztésére. Több tudósító például megbízhatónak tartott, kipróbált helyi forrásokra támaszkodott, akik információkkal látták el őket a háborús eseményekről. Mások titkosított leveleket váltottak vagy más módszereket alkalmaztak a hírek átadására.

A négy éves háborús konfliktus különböző szakaszaiban az újságírók helyeze-

te és szerepe jelentősen változott. Az első időszakban többen támogatták lelkesen a háborút, és hősiességükkel ábrázolták – legalábbis – a saját katonáik harcát. Ahogy azonban a háború egyre inkább elhúzódott és folyamatosan növekedett a halottak és a sebesültek, sérültek száma, gyakorlatilag minden családot személyesen érintettek a veszteségek, a közvélemény hangulata és gondolkodása is megváltozott. Ekkortól az újságírók nem tehették meg, hogy ne kezdjék maguk is megkérdőjelezni a háború értelmét és következményeit.

Az újságírók szerepe tehát sokszínűnek mondható az első világháború idején, de egyértelműen különböző kihívásokkal járt. Talán kijelenthető, hogy munkájuk nélkül sokkal kevesebbet tudnánk a „nagy háborúról”. A konfliktusok nyomán követésében és megértésében azóta is jelentős maradt a sajtó és tágabb értelemben a korabeli médiaforrások szerepe.

Nőként az első világháborúban

Az első világháború előtt a nők a legtöbbször csak korlátozott szerephez jutottak a társadalomban. A legtöbb országban jogi és politikai korlátozások vonatkoztak rájuk, és legfőbb feladatuk a háztartás vezetése és a gyermeknevelés volt. A háború kitörése és a férfiak tömeges bevonulása a hadseregbe azonban radikálisan megváltoztatta a szerepüket. Az első világháború így jelentős hatást gyakorolt a nők helyzetére és szerepére a társadalomban. A férfiak elindultak a frontra, amivel párhuzamosan és sokszor kényszerűen új lehetőségek nyíltak meg a nők előtt a háborús környezetben; szerepük hamarosan gyökeres fordulatot vett a gazdaságban és a munkaerőpiacon.

A háború során a nők sokféle munkát végeztek. A férfiak hiánya miatt betölthették vagy a családfenntartó hiánya miatt muszáj volt betölteniük a gyártóüzemekben és gyárakban felszabadult álláshelyeket, ahol többek között fegyvereket, lőszerket és egyéb hadianyagokat gyártottak vagy vetni, szántani és aratni, azaz működtetni a gazdaságot. A nők azonban nem csak a nehéz fizikai munkákat vállalták, hanem olyan területeken is elkezdhettek dolgozni, amelyek korábban általában a férfiak privilegizált területeinek számítottak: ilyenek voltak például a közlekedés működtetése, a hivatalnoki feladatok, a pedagógusi pálya, a bankok és a posta világa – illetve az újságírás és a haditudósítói munka is.

A nők munkába állása azonban nem csak gazdasági szempontból volt fontos, hiszen a munkavállalási lehetőségekkel együtt nőtt a függetlenségük és a szabadságérzetük is. Bebizonyíthatták, hogy képesek jól végezni ezeket a munkákat, miközben fizikálisan és mentálisan is hozzájárulhattak a háborús erőfeszítésekhez. A fizetett munka révén olyan pénzügyi önállóságot szereztek, amely korábban fel sem merült volna bennük, vagy egyesek számára csak álom volt. A nők anyagi függetlensége és jövedelemszerzése tette lehetővé később, hogy szabadabban döntsenek a saját életükről és befolyásuk legyen a társadalmi normákra.

A háború alatt kitüntetten végeztek ápolói és önkéntes munkát: részt vettek a sebesültek ellátásában és az ápolásban, segítettek a háborús menekülteknek, miközben jótékonyági szervezetek (például a Vöröskereszt) tevékenységébe kapcsolódtak be. Gyakran az életüket kockáztatták, amikor beköltöztek a frontvonal közelében található katonai kórházakba, ahol a sebesültek ellátásában segítettek és a gyógyulásukat szolgálták.

Mindezekkel párhuzamosan erősödött a nők politikai aktivizmusa is az első világháború idején. Felerősödtek az egyenlőségi harcok és a női jogok iránti törekvések, miközben fokozódott az igény a nők szélesebb körű politikai részvételére. A háborús idők nagyban segítettek azokat a női mozgalmakat is, amelyek az esélyegyenlőségért és a nők szavazati jogáért küzdöttek. Erre jó példa az Egyesült Királyság, ahol a nők már 1918-ban részleges választójogot szereztek, de több országban is történt némi előrelépés a háború idején, illetve azt követően.

Az első világháborút tehát meghatározó és új korszakot nyitó időszakként értékelhetjük a nők szempontjából, amikor a hagyományos nemi szerepek és korlátok ténylegesen felbomlottak. A háború során betöltött munkakörök és a fokozott társadalmi aktivitásuk révén a nők megmutathatták az addig szunnyadó képességeiket, amivel hozzájárultak a társadalom és a gazdaság működéséhez. A nők szerepe és helyzete tehát mélyrehatóan megváltozott az első világháborút követően: a nehéz időkben betöltött fontos szerepük és a megszerzett tapasztalataik hatására megnőtt a fontosságuk, hisz a kihullott és elvesztett férfiak erejét ezután tőlük lehetett várni, de az önbizalmuk és az önmagukba vetett hitük is erősödött.

Női haditudósítók az első világháborúban

Nők már a 19. század közepén is tudósítottak a háborúról, bár a történelmi narratívának megfelelően, igazán visszafogott és szerény stílusban. Az elsők között például Jane Cazneau (1807–1878) amerikai újságírónt említhetjük, aki a mexikói–amerikai konfliktusról adott hírt 1846-ban, illetve Margaret Fullert (1810–1850), aki 1848–1849-ben szállított információkat az első olasz függetlenségi háború frontvonalából. Bár a következő generáció tagja, de ugyanakkor meg kell említeni Martha Gellhorn (1908–1998) nevét is, aki a 20. század szinte minden jelentős konfliktusáról tudósított, a spanyol polgárháborútól a vietnami és az arab–izraeli háborúig. És bár a női haditudósításról, mint viszonylagosan elfogadott szakmáról és fogalomról talán csak az 1930-as évek végétől beszélhetünk, az „első női haditudósító” képzeletbeli címért számos női újságíró, lapszerkesztő és tudósító indulhatna.

Tim Luckhurst újságíró és akadémikus azt állította, hogy az első világháborúról „szinte kizárólag férfi szemszögből tudósítottak”, és hogy a női haditudósítók „rendkívül ritka kivételek voltak”. Tény azonban, hogy az első világháború idején már megjelent egy-egy bátor és elszánt hölgy, aki önként jelentkezett arra, hogy a frontvonalból (vagy annak környékéről) tájékoztassa a nyilvánosságot. Az első vi-

lágháború idején csak kevés nő kaphatott akkreditációt a hadsereg közvetlen alárendeltségébe tartozó Sajtóhadiszálláshoz. A háborús híreket így többen arról a helyről jelentették, ahol éltek, dolgoztak vagy ahol megfordultak valamilyen okból. Néha-nyan hivatalos engedéllyel látogathatták a frontvonalakat, mások viszont távol maradtak a tényleges háborús helyszínektől, de szemtanúként így is be tudtak számolni a harcokról. Az első világháború idején a tábori kórházakban dolgozó ápolónők is gyakran írtak az átélt eseményekről. Megint mások a hazai frontra és a háború civilekre gyakorolt hatására összpontosítottak. Bár ők egyfajta amatőr és véletlen megfigyelők voltak, ám feljegyzéseik és beszámolóik elengedhetetlenek bizonyultak a háborús narratíva megértésében.

Nem szabad megfeledkeznünk azonban a képzett női újságírókról, akik a háború kitörése előtt is újságíróként dolgoztak, majd a férfikkal együtt a frontra indultak. A hadviselő és semleges országok női haditudósítói 1914 és 1918 között végig jelen voltak Európa és a Közel-Kelet főbb hadszínterein. Bár a szövetségesek és a központi hatalmak szigorúan korlátozták az újságírók bejutását a háborús övezetekbe, jelentős számú nőnek mégis sikerült belépést eszközölnie a frontvonalakra vagy azok környékére. Ők leginkább szemtanúk beszámolóit és fényképeit publikálták ismert újságokban és folyóiratokban.

Ezeknek a lapoknak a digitalizálása mára lehetővé teszi számunkra, hogy néhány kattintással, teljes szövegű keresés segítségével megtaláljuk a női haditudósítók által írt cikkeket. A századforduló idején a nők többsége ugyanis már a saját neve alatt publikálta írásait, s ez segíthet a tevékenységük nyomon követésében. A teljes szöveges keresést kínáló digitális újságarchívumok között meg kell említenünk a következőket: ANNO (Österreichische Nationalbibliothek), Arcanum (Arcanum Digitális Tudománytár), Gallica (Bibliothèque Nationale de France), Chronicling America (Library of Congress), British Newspaper Archive (British Library), Gale Historical Newspapers, UKPressOnline és ProQuest Historical Newspapers (brit, amerikai és nemzetközi sajtó). Ez a lista természetesen nem teljes. Az életrajzi információk további fontos forrásai az online kiadványok, például a helytörténeti projektek, az életrajzi szótárak, életrajzok és a másodlagos irodalom.

De kik is voltak ezek a női haditudósítók, akik széleskörű tevékenységet végeztek az első világháborúban? A teljesség igénye nélkül említem a semleges spanyolországi Sofia Casanovát, aki a keleti frontról tudósított az *ABC* spanyol lapnak; az amerikai újságíróknak közül Nellie Bly, Peggy Hull, Louise Bryant, Bessie Beatty, Rheta Childe Dorr és Helen Johns Kirtland nevét, akik az oroszországi eseményekről számoltak be, és a nyugati frontról küldték hazájukba a híreket. A szövetségesek részéről Louise Mack a németek belgiumi inváziójáról tudósított a brit lapoknak, míg Flavia Steno Olaszországban írt háborús cikkeket az *Il Secolo XIX* újságnak.

Az Osztrák–Magyar Monarchia – egyedülálló módon – hivatalos akkreditációt biztosított a női haditudósítóknak. Az első világháború ideje alatt az összesen 271 férfi újságíró mellett így hét nőt is akkreditált a hadsereg központi propagandaszer-

vezete, az Osztrák–Magyar Monarchia összes fegyveres ereje vezérkari főnökének közvetlen alárendeltségébe tartozó Császári és Királyi Sajtóhadiszállás (Kriegspressequartier) vagy más néven Osztrák–Magyar Háborús Sajtóiroda, amely előírások szerinti feladatköre a teljes katonai sajtószolgálat vezetése és ellátása volt. Közülük, a női haditudósítók között is kiemelkedik az osztrák Alice Schalek, a német Maria Magda Rumbold, a szintén német Thea von Puttkamer és a magyar Vészi Margit.

Itt érdemes egy pillanatra megállni. Bár ennek a tanulmánynak nem célja az első világháború alatt magyar, osztrák és német lapoknak is tudósító Vészi Margit bemutatása, magyar származása révén mégis indokoltnak érzem a haditudósítónő szerteágazó munkásságának rövid ismertetését.

Az újságírónő az első világháború kirobbanása idején *Az Est* című lap tudósítójaként dolgozott és élt Berlinben. Kutatásaim alapján az Osztrák–Magyar Monarchia Haditudósítói Kar egyetlen (eddig) ismert magyar női haditudósítójaként összesen tizenhárom országban járt 1914 és 1918 között, ahol interjúkat, riportokat és helyszíni, gyakran harctéri beszámolókat készített, amiket nem csak újságcikkekben, hanem két könyvben (az 1915-ben megjelent *Az Égő Európában* és az 1918-ban megjelent *Útközben* című kötetben) publikálta, amelyekben nem csak a harctéri eseményeket, hanem az érzéseit is közvetítette. Vészi Margit azonban nem csak írt, hanem fényképezett is: fotói megjelentek az 1916-os hadifénykép-kiállításon is, ahol a túlnyomórészt lövészárkok és rommá lőtt falvak mint az emlékezet helyei szerepeltek. Cikkeivel olasz újságokban is találkozhatunk: a *Resto del Carlino* bolognai újság például a magyar haditudósítónő emlékei alapján jelentetett meg egy terjedelmes tanulmányt Magyarországról 1919-ben.

Összegzés

A női szerepek átalakulása és az újságírói szakma változása a kezdetektől fogva szoros kapcsolatban áll egymással, mégis ritkák a női haditudósítókról szóló tanulmányok. Úgy vélem, érdemes lenne a jövőben tovább vizsgálni az első világháborúban tudósító női haditudósítások sokszínűségét, egyfajta összehasonlító és transznacionális perspektívából. Az újságírás ugyanis régóta azon kevés szakmák egyike, amely egy tanult nőnek lehetőséget kínált arra, hogy intellektusával végezzen hasznos munkát, ami lehetővé tette azt is, hogy távoli helyekre utazzon. Ezeknek a nőknek azonban egyértelműen meg kellett küzdeniük azért, hogy beszámolhassanak az eseményekről, különösen a csataterék történéseiről. Érdemes azonban elválasztani egymástól a háborús „soft” (puha) és „hard” (kemény) híreket, tehát például a kórházakról és árvaházakról szóló információkat, illetve az „igazi háborús történeteket”.

De mit jelentett az első világháború idején nőként a háborúról tudósítani, és vajon kik voltak ezek a női haditudósítók? Úgy tűnik, általában a magasabb társadalmi osztályokhoz tartoztak, a korabeli normánál magasabb iskolai végzettséggel

rendelkeztek, anyagilag függetlenek voltak, és szakmai pályájukat az újságírás, az irodalom, az utazási írások és a fotózás területén alakították ki. Mindenféle korosztályhoz tartoztak a húszas évek elejétől az ötvenes–hatvanas életkorig. Gyakran szakítottak a kor társadalmi konvencióival, ami azt várta el a nőktől, hogy házaszanyok és „jó” feleségek legyenek, miközben gyermeket nevelnek. Az első világháború „megnyitotta” a nők előtt az olyan, addigi férfiak által uralt szellemi szakmákat is, mint például az utazással együtt járó pályák, a pedagógusi, az újságírói vagy a fotózási tevékenység, nem mellesleg pedig a háborús tudósítás. Kijelenthető tehát, hogy a női haditudósítók sikere (vagy kudarca) nagymértékben függött társadalmi háttérüktől és a háború előtti szakmai helyzetüktől. Gyakran újságírói hírnevük és/vagy személyes kapcsolataik miatt vették fel őket, de ők a háború után is tovább publikáltak az újságokban, gyakran még több évtizedig.

Figyelemre méltó, hogy a nők nem korlátozták háborús tudósításaikat valamiféle „női szemszögre”. Annak ellenére, hogy gyakran szigorúan megtagadták belépésüket a harci övezetekbe, a nők eltökélten tudósítottak a háború minden aspektusáról, a frontokon folyó harcoktól kezdve a (sebesült) katonák szenvedésein, a városok, falvak és tájak pusztulásán át a háborúnak a civilekre, különösen a nőkre és a gyermekekre gyakorolt hatásáig. A női haditudósítók számos, különböző aspektusból mutatták meg az olvasóknak az első világháborút, kiegészítve és kiszélesítve a férfi haditudósító kollégáik által nyújtott háborús információkat és képeket.

Végezetül pár mondat a következményekről. A női újságírók száma és befolyása tovább nőtt az első világháborút követő évtizedekben. Egyre több nő számára vált elérhetővé az újságírói pálya, akik sikeresen tudták hallatni saját hangjukat a sajtó világában. Mára az internet és a közösségi média forradalma további lehetőségeket teremtett arra, hogy a nők is meg tudják osztani gondolataikat és történeteiket a világgal. A női újságíróknak ma már ugyanolyan fontos szerepe van az információk közvetítésében és a közbeszéd alakításában, mint férfi társaiknak. Nem túlzás azt állítani, hogy a női újságírók sokszínű perspektívákat hoztak a média világába, és gyakran olyan kérdésekre hívták és hívják fel a figyelmet, amelyeket korábban elhanyagoltak vagy mellőztek a közbeszédben. Aktív résztvevői lettek az újságírói szakmának és a társadalomnak, akik hozzájárulnak a közvélemény tájékoztatásához, az információk elemzéséhez és a véleményformáláshoz. Az általuk közvetített történetek és riportok sokszínűséget és széleskörű társadalmi képet tükröznek, hozzájárulva az egyenlőség és a sajtóbéli diverzitás előmozdításához.

Felhasznált irodalom

- BALLA Tibor (2016), *Az osztrák–magyar Sajtóhadiszállás szervezete és tevékenysége a Nagy Háborúban*. In *Propaganda – politika, hétköznapi és magas kultúra, művészet és média a Nagy Háborúban*, szerk. BERTÉNYI Iván – BOKA László – KATONA Anikó, Budapest, 273–286.
- BUZINKAY Géza (2016), *A magyar és újságírás története a kezdetektől a rendszerváltásig*, Budapest
- GRAYZEL, Susan R (2017), *Women's Identities at War: Gender, Motherhood, and Politics in Britain and France during the First World War*, W. Ross MacDonald School Resource Services Library
- GREGORY, Adrian (2008), *The last Great War, British society and the First World War*, Cambridge; New York
- Behind the Lines: Gender and the Two World Wars* (1987), szerk. HIGONNET, Margaret R. and all, Yale University Press
- LASSWELL, Harold D. (1927), *Propaganda technique in the World War*, New York
- SÁRKÖZI Mátyás (2019), *Margit*, Budapest
- SEBBA, Anne (2013), *Battling for News: Women Reporters from the Risorgimento to Tiananmen Square*, London
- SEUL, Stephanie (2021), *Transcending Boundaries: Daily Express Correspondent Annie Christitch's Reporting from First World War Serbia*, *TMG Journal for Media History* 24, 1-2, 2021, 1–38.
- SEUL, Stephanie (2016), *A female war correspondent on the Italian front, 1915–1917: The Austrian travel journalist and photographer Alice Schalek*, *Journal of Modern Italian Studies* 21, 2, 2016, 220–251.
- PAPP Barbara – SÍPOS Balázs (2017), *Modern, diplomás nő a Horthy-korban*, Budapest
- VÉSZI Margit (1915), *Az égő Európa*, Budapest
- VÉSZI Margit (1918), *Útközben*, Budapest

Online források

- ANNO - AustriaN Newspapers Online, issued by Österreichische Nationalbibliothek, online: <http://anno.onb.ac.at/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11.)
- Chronicling America, issued by Library of Congress, online: <https://chroniclingamerica.loc.gov/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11)
- Gale, issued by Gale, a Cengage Company, online: <https://www.gale.com/uk/primary-sources/historical-newspapers> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11);
- Gallica, issued by Bibliothèque Nationale de France, online: <https://gallica.bnf.fr/html/und/presse-et-revues/presse-et-revues> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11)
- LUCKHURST, Tim: *War Correspondents*, in: *1914–1918 Online. International Encyclopedia of the First World War*, ed. DANIEL, Ute et al: issued by Freie Universität Berlin, online: https://encyclopedia.1914-1918-online.net/article/war_correspondents (A letöltés ideje: 2023. 06. 07)
- The British Newspaper Archive, issued by Findmypast Newspaper Archive Limited, online: <https://www.britishnewspaperarchive.co.uk/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11)
- SEUL, Stephanie: *Female War Reporters during the First World War*, online: <https://deutsche-presseforschung.net/female-war-correspondents-1914-18/> (A letöltés ideje: 2023. 06. 05)
- ProQuest Historical Newspapers, issued by ProQuest, online: <https://www.proquest.com/products-services/pq-hist-news.html> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11)
- UKPressOnline, issued by Digitonline Ltd, online: <https://www.ukpressonline.co.uk/ukpressonline/> (A letöltés ideje: 2023. 04. 11)